

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЦЕНТР ОХОРОНИ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ПОЛТАВСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

**ЗВІД
ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ
УКРАЇНИ:
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ**

Диканський район

Полтава
ТОВ «АСМІ»
2011

УДК 908(477.53)
ББК 63.3(4Укр-4Пол)-7
3-43

***Друкується за рішенням Вченої ради Полтавського краєзнавчого музею.
Протокол № 7 від 14 вересня 2011 р.***

Головна редакційна колегія:

Волошин Ю.В., доктор історичних наук, Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка;

Киридон А.М., доктор історичних наук, Київський міжнародний університет;

Кривошея В.В., доктор історичних наук, заступник директора Українського інституту національної пам'яті;

Мокляк В.О., заступник директора з наукової роботи Полтавського краєзнавчого музею;

Супрун Т.Ю., учений секретар Полтавського краєзнавчого музею, заслужений працівник культури України;

Супруненко О.Б., кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України;

Титаренко В.П., доктор історичних наук, Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка;

Титова О.М., кандидат історичних наук, директор Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК;

Фасій Г.І., начальник управління культури Полтавської облдержадміністрації;

Фесик К.Б., директор Полтавського краєзнавчого музею, заслужений працівник культури України;

Якименко М.А., доктор історичних наук, професор, Полтавська державна аграрна академія.

Упорядкування, підготовка до друку В.О. Мокляка

При передруку, чи іншому використанні матеріалів, посилання на джерело обов'язкове.

***Відповідальність за достовірність наведених фактів,
правильність цитування несуть автори статей.***

Автори статей: В.А. Андрієць, В.М. Бака, Т.А. Бобровський, С.І. Бочарова, П.Я. Гавриш, Я.М. Городницька, О.П. Єрмак, А.Г. Заїка, О.І. Калашник, С.В. Калашник, І.М. Кулатова, О.С. Лимар, К.М. Мироненко, В.О. Мокляк, А.М. Наговіцина, В.А. Павленко, Г.М. Ротар, О.А. Скирда, В.П. Скорик, Р.А. Стеблій, О.Б. Супруненко, А.І. Тимошук, О.М. Ткаченко, О.В. Халимон, Н.Ф. Шаповал, В.В. Шерстюк, А.Л. Щербань.

Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область.

3-43 Диканський район [Текст] = Register of Monuments of History and Culture of Ukraine: Poltava Region. Dikanka district/ [упорядн., наук. ред. В.О. Мокляк]; автори статей: В.А. Андрієць, В.М. Бака, Т.А. Бобровський та ін. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011. – 360 с., іл.

ISBN 978-966-182-176-6

Пропоноване увазі читача видання продовжує серію публікацій матеріалів до «Зводу пам'яток історії та культури України», що знаходяться на території Полтавської області. Даний випуск присвячений пам'яткам природи, археології, історії, архітектури та техніки, що розташовані на території Диканського району Полтавської області.

УДК 908(477.53)

ББК 63.3(4Укр-4Пол)-7

© Полтавський краєзнавчий музей, 2011.

© Автори статей, 2011

© В.А. Андрієць, В.О. Мокляк, М.О. Радченка,

В.В. Шерстюка, О.Б. Супруненко, ілюстрації, 2011

© ТОВ «АСМІ», оформлення, 2011

ISBN 978-966-182-176-6

ини краями-бортиками, фрагментами великих мисок-ваз відкритого типу, черпаків, у т.ч. – з ритованими інкрустованими білою пастою геометричними орнаментами.

Знаряддя праці з селища представлені глиняними пряслицями різних типів, гральними фішками-крем'яками (буци), кам'яними точильними брусками та кварцитовими розтирачами-перкураторами. З кістки виготовлені накладки до заклепкового ножа і добре відшліфованої ручки ложки.

До розряду прикрас належить фрагмент підвіски з мушлі морського молюска типу *Rapana*.

У нижній надзаплавній частині мису, на периферії селища, виявлені місцезнаходження епохи бронзи та середини I тис. н.е.

Територія селища повністю розорюється.

Археологічні розкопки не проводилися. Матеріали зберігаються в фондах Історико-культурного заповідника «Більськ».

Селище належить до числа доволі значних поселень ворсклинської локальної групи землеробського населення Дніпровського Лівобережного Лісостепу скіфського часу доби раннього залізного віку. Включене Наказом управління культури Полтавської ОДА № 299 від 20 вересня 2010 р. до Списку щойновиявлених об'єктів археології Полтавської області.

Джерела: Шерстюк В.В., Супруненко О.Б., Мироненко К.М. Звіт про археологічні обстеження території Диканського району з підготовки археологічної частини тому «Зводу пам'яток історії та культури» по Полтавській області у 2004 р. – Полтава, 2005 // НА ІА НАНУ; НА ЦОДПА. – Ф.е. – Спр. 430. – Арк. 54 – 57. – Рис. 3:53; 80 – 84; Шишаки. М-36-81. М 1:100 000. – Киев: Военно-топографическая фабрика, 1992.

О.Б. Супруненко, В.В. Шерстюк

Олефірщина, с., Великобудищанська сільська рада

197. Селище Олефірщина I (скіфський час, VII – IV ст. до н.е.) (археол.)

Розміщене на північно-західній, північній та західній околицях с. Олефірщина, частково – у межах північно-західної околиці населеного пункту, на краю плато та схилу правого корінного берега р. Ворскли.

Виділяється кілька масивів, як здається, одного великого селища.

Перше з поселенських пам'яток скіфського часу в околиці с. Олефірщина виявив І.І. Ляпушкін у 1940 р. «на північ від балки, що проти села». Він відзначив на ньому не дуже численні і маловиразні уламки вінець горщиків із защипами по зрізу та фрагменти амфор.

Зважаючи на таку невиразну прив'язку, наразі можливо лише здогадно віднести місцерозташування цього пункту на північ від села, і співвіднести його з сучасною північно-східною частиною селища.

Як здається, саме це поселення обстежувала й Г.Т. Ковпаненко 1953 р. (пункт II/1953 р.): вона локалізувала його за 0,10 км на північ від села. Культурні рештки, за дослідницею, тут залягали скупченнями (рештки споруд?), кераміка мала шерехату поверхню, поганий випал та зовсім не мала лискування. Вінця горщиків мали декорування у вигляді защипів по зрізу та проколів нижче. Зустрічалися й уламки амфор, у т.ч. – з ребристою поверхнею.

Отже, як помітно з опису знахідок 1940 та 1953 рр., дане селище відноситься до класичного чи пізнього етапу розвитку скіфських автохтонних пле-

мен Лісостепу. Наводить на цю думку й відсутність тут зольних скупчень.

Надалі в 1988 р. за результатами розвідок І.М. Кулатової та О.Б. Супруненка масив цього поселення був об'єднаний з територією селища із зольниками на північно-західній околиці села.

Інша, північно-західна частина селища Олефірщина I, була відкрита Г.Т. Ковпаненко 1953 р. (пункт I/1953 р.), щоправда дослідниця вважала, що саме цей пункт оглядався І.І. Ляпушкіним 1940 р. Не погодитися з цим є кілька причин: по-перше, згодом, селище 1940 р. знаходилося на північ від села (пункт II/1953 р.). По-друге, на ньому останній не відзначив зольників, тоді як на описуваній пам'ятці вони відомі.

Як зазначала Г.Т. Ковпаненко, на цьому селищі на 1953 р. нею було зафіксовано 17 ледь помітних «курганоподібних бугрів чи плям», що мали певне планування. Розміри їх становили 20 – 25 м у діаметрі, розміщувалися вони на відстані 35 – 40 м один від одного. На північ знаходився відомий Олефірщинський курганный могильник.

У центрі одного із зольників («бугрів»), діаметром 22 x 18 м, дослідницею була закладена траншея розміром 4 x 16 м (64 м²) з півночі на південь. Остання показала потужність культурного шару до 0,95/0,90 м, з найбільшою

насиченістю знахідками на рівні 60 см. Нижче простежувалася яма розміром 1,70 x 1,00 м та відносною глибиною 0,40 м, в котрій під час дослідження були розчищені кістяк тварини (коня) та 4 черепи собак, обпалені кісточки та кераміка. Останній комплекс, за численними аналогіями, Г.Т. Ковпаненко справедливо пов'язала з проведенням якихось культових обрядів.

Кераміка з селища характерна для ранньоскіфських комплексів: кухонні горщики в основному з дооздоблюваним різними елементами валиковим орнаментом, заціпами по зрізу та проколами нижче. Столова, менш кількісна, але доволі чисельна, представлена уламками лощених мисок, з бортиками зсередини, деколи – з проколами під зрізом та рельєфними канелюрами ззовні, різьбленим чи зубчастим орнаментами, і має численні аналогії серед ранньоскіфських, і навіть жаботинських старожитностей. Найвні були також фрагменти черпаків з ритовано-інкрустованими орнаментами. Амфорна кераміка представлена лише одним уламком.

Значні за кількістю знахідки знарядь праці: глиняні пряслиця та їх заготовки, конуси. З кістки виготовлені цікавої форми псалій з трьома отворами та «Г»-подібною формою, з каменю – розтирачі та точильні бруски-абразиви.

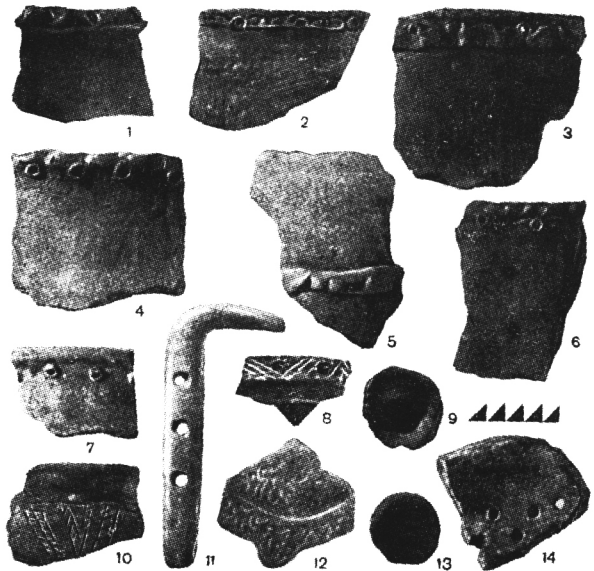
Згодом, не міг оминати своєю увагою це селище й В.П. Андрієнко, котрий повідомляв про чотири синхронних поселення скіфського часу в околицях села, з яких три наразі територіально не локалізовані. Напевне, й описане поселення чи його окремі частини стали об'єктом/об'єктами розвідок дослідника.

У 1984 р. пам'ятку обстежував О.Б. Супруненко з метою укладання паспортної документації на селище. Як свідчить опис, до складу об'єкту була включена й північно-західна частина поселення.

У 1986 р. селище обстежував П.Я. Гавриш (пункт I/1986 р.). Під час цих робіт дослідником було відзначено 4 зольники висотою 0,30 – 0,50 м, діаметром 30 – 60 м. Знахідки концентрувалися на площі 300 x 400 м (12 га). Серед зібраних матеріалів П.Я. Гавриш відзначав уламки ранньоскіфських форм посуду, кам'яні розтирачі. Пізніше, за результатами цих обстежень селище («за 1 км на північний захід від села») було включене Постановою колегії Управління культури Полтавської обласної ради народних депутатів від 10 лютого 1992 р. до переліку нововиявлених об'єктів археології за порядковим номером № 644, але відсутнє в аналогічному Списку до листа УКіТ ПОДА № 01-20/901 від 12 лютого 2007 р.

Надалі селище обстежувалося І.М. Кулатовою та О.Б. Супруненко 1988 р. під час розкопок курганного могильника біля цієї пам'ятки. Ними було зафіксовано в північно-західній околиці села, південніше ґрунтового тракту від траси до населеного пункту, щонайменше 7 зольних скупчень розмірами 0,20 – 0,4 x 10 – 25 м, шість з яких розміщувалися в два паралельні ряди уздовж дороги. Зафіксована площа – 5 га (200 x 250 м), в межах масиву між селом та трасою.

Серед знахідок з цих розвідок – типові уламки кухонних горщиків з валиками, заціпами, насічками та проколами, фрагменти столових чорноліскованих мисок та черпаків з ритованим орнаментом. Серед знарядь праці

– пряслиця та їх заготовки, плитка-абразив, прикраси представлені уламком бронзової привіски-лунниці.

За складеним дослідниками планом до меж цього ж селища було включене і поселення, розташоване на північній околиці села, згодом – пункт І.І. Ляпушкіна 1940 р. Останнє також може бути черговим свідченням більшої чи меншої територіальної єдності всіх синхронних селищ скіфського часу в околицях с. Олефірщина.

У 2004 р. північно-західна частина селища оглядалася О.Б. Супруненко та В.В. Шерстюком, а в 2009 р. східна периферія пам'ятки в межах села обстежувалася К.М. Мироненком.

Вірогідно, що й пункт 2 з досліджень П.Я. Гавриша (пункт II/1986 р.), локалізований ним на захід від села, є продовженням цього ж великого селища. Щоправда, дослідник вважав оглянуте їм селище пунктом II/1953 р. (за розвідками Г.Т. Ковпаненко).

Згодом, пункт II/1986 р. – це південна периферія селища Олефірщина І: за П.Я. Гавришем, він також мав зольники, але невеликих розмірів – 0,20 – 0,30 м у висоту. Зазначена П.Я.

Гавришем площа поселення (в матеріалі статей до «Зводу») – 1,5 га.

Пізніше, за результатами цих обстежень селище («за 1 км на північний захід від села») було включене Постановою колегії Управління культури Полтавської обласної ради народних депутатів від 10 лютого 1992 р. до переліку нововиявлених об'єктів археології за порядковим номером № 643, але відсутнє в аналогічному Списку до листа УКіТ ПОДА № 01-20/901 від 12 лютого 2007 р.

Отже, селище скіфського часу Олефірщина I, що знаходиться на північній, північно-західній та західній околиці села, включає об'єднані до єдиного комплексу пункти І.І. Ляпушкіна 1940 р., Г.Т. Ковпаненко 1953 р., пункти І-ІІ П.Я. Гавриша 1986 р., І.М. Кулатової та О.Б. Супруненка 1988 р.

Площа селища значною мірою розорюється, близько четвертої частини знаходиться в межах села, в деякій мірі розорюється і забудована.

Археологічні розкопки на селищі проводилися Г.Т. Ковпаненко 1953 р., на одному із зольників. Досліджена площа – 4 x 16 м (64 м²).

Колекція знахідок з поселення зберігається в фондах ІА НАНУ (з досліджень 1953 р. Г.Т. Ковпаненко), Полтавського краєзнавчого музею (із розвідок П.Я. Гавриша 1986 р. та І.М. Кулатової й О.Б. Супруненка 1988 р.), а також невелика кількість знахідок у фондах ІКЗ «Більськ» (2004 р., розвідки О.Б. Супруненка та В.В. Шерстюка).

Селище Олефірщина I є відомим об'єктом археології, з доволі багатою історією свого вивчення. Різні частини пам'ятки включені Постановою колегії Управління культури Полтавської обласної ради народних депутатів від 10 лютого 1992 р. до переліку нововиявлених об'єктів археології за порядковими номерами № 644 (північно-західна частина) та № 643 (західна). Крім того,

частина селища Рішенням Виконавчого комітету Полтавської обласної ради народних депутатів за № 165 від 23 квітня 1984 р. за індексом 1.2.-2.16.5. взята на облік як пам'ятка археології місцевого значення.

Селище належить до числа чи не найбільших скіфських поселень ворсклинської локальної групи землеробського населення Дніпровського Лівобережного Лісостепу доби раннього залізного віку. Поряд із ділянками з ранньоскіфськими матеріалами (північно-західна та західна частини) виділяється територія, що, можливо, була заселена в класичний чи пізній етапи розвитку етносу (північна частина). У майбутньому необхідно провести цілий ряд розвідкових обстежень з метою встановлення точних меж поселення та перевірки доцільності об'єднання описаних вище трьох масивів у єдиний поселенський комплекс.

Джерела та література: Паспорт: Поселення, Полтавська область, Диканський район, Великобудичанська сільська Рада, с. Олефірщина, ур. Левада. Індекс 1.2.-2.16.5. [Супруненко О.Б.] // Архів ЦОДПА: Гавриш П.А. Отчет Полтавского археологического отряда Лёвобережной славяно-русской экспедиции Института археологии АН УССР о полевых исследованиях по подготовке материалов к Своду памятников истории Украины (Полтавская область) в 1986 – 1987 гг. – Полтава, 1987 // НА ІА НАНУ. – Спр. 1987/13а. – Арк. 8. – Рис. 12; Гавриш П.Я. С. Олефірщина, селище (стаття до «Зводу пам'яток історії та культури по Полтавській області») // Архів ЦОДПА. – Б/р. – Диканський район. – № 683; Кулатова І.Н., Супруненко А.Б. Отчет о раскопках и разведках на Полтавщине в 1988 году – Полтава, 1989 // НА ЦОДПА. – Ф.е. – Спр. 239 (звіт), 240 (альбом). – Арк. 59 – 60. – Рис. 3-4; Титенко Г.Т. Отчет о работе Ворсклинского отряда Средне-Днепровской экспедиции ИА АН УССР за 1953 г. (выписки). – Київ, 1954. – // НА ЦОДПА. – Ф.е. – Спр. 1. – Арк. 8 – 12; Шерстюк В.В., Супруненко О.Б., Мироненко К.М. Звіт про археологічні обстеження території Диканського району

з підготовки археологічної частини тому «Зводу пам'яток історії та культури» по Полтавській області у 2004 р. – Полтава, 2005 // НА ЦОДПА. – Ф.е. – Спр. 430. – Арк. 14 – 16. – Рис. 2:4; 8; Андриенко В.П. Раскопки поселения у с. Олефирщина // Археологические открытия в 1974 г. – Москва: Наука, 1975. – С. 248; Ковпаненко Г.Т. Племена скіфського часу на Ворсклі. – Київ.: Наук. думка, 1967. – С. 53, 117, 151. – Рис. 1:35; 52:15; 24:11; 53:70; Кулатова И.Н., Луговая Л.Н., Супруненко А.Б. Курганы скіфского времени междуречья Ворсклы и Псла (по материалам охранных исследований Полтавского краеведческого музея). – Москва-Полтава, 1993. – С. 9 – 10, 12. — Рис. 3-4; Ляпушкин И.И. Археологические памятники эпохи железа в бассейне среднего течения р. Ворсклы (гор. Полтава – с. Бельск) // КСИ-ИМК им. Н.Я. Марра. – Москва-Ленинград, 1947. – С. 48. – Рис. 52:12; Ляпушкин И.И. Днепровское Лесостепное Левобережье в эпоху железа: археологические разыскания о времени заселения Левобережья славянами // Москва-Ленинград, 1961. – МИА. – № 104. – С. 48, № 1; Сидоренко Г.О., Махно Є.В., Телегін Д.Я. Довідник з археології України: Полтавська область. – Київ.: Наук. думка, 1982. – С. 47-48.

В.В. Шерстюк

198. Поселення Олефірщина II (епоха бронзи), селище (скіфський час, VII – IV ст. до н.е.) (археол.)

Розміщене за 0,20 км на південний схід від села, на його південній околиці, між городами та лісом, по правий бік глибокої балки, на полі. На схід від нього – невелике сільське кладовище.

Відкрите у 1974 рр. В.П. Андриєнком, котрим на чолі Ворсклинського загону Лісостепової скіфської експедиції Донецького державного університету на селищі були здійснені розкопки. Сліди цього селища скіфського часу також були зафіксовані П.Я. Гавришем у 1986 р.

У двох розкопах 1974 р. загальною площею 632 м² була встановлена потужність культурних нашарувань в

межах 0,60 – 0,80 м, з доволі нечисленими материковими об'єктами: було досліджено лише кілька господарських споруд та печей.

Серед окремих знахідок з розкопок – типові зразки кухонного посуду, уламки столових мисок та черпаків з малою долею архаїчних зразків, а також антична кераміка. Дослідником селище датоване другою половиною VI – III ст. до н.е. У розкопі II трапилася невелика кількість матеріалів доби фінальної бронзи та стінка черняхівської посудини.

Знахідки трапляються на площі 200 x 250 м уздовж лісу (бл. 5 га, за П.Я. Гавришем, 1986 р.), серед яких уламки горщиків скіфського часу та античної кераміки.

Селище розорюється, має рівнинну поверхню.

Археологічні розкопки на селищі проводилися В.П. Андриєнком 1974 р., досліджена площа – 632 м².

Колекція знахідок з поселення зберігається у фондах Донецького краєзнавчого музею (із розвідок та розкопок 1974 р. В.П. Андриєнка) та у фондах Полтавського краєзнавчого музею (із розвідок П.Я. Гавриша 1986 р.).

Селище включене Постановою колегії Управління культури Полтавської обласної ради народних депутатів від 10 лютого 1992 р. до переліку нововиявлених об'єктів археології за порядковим номером № 641. Включене Наказом управління культури Полтавської ОДА № 299 від 20 вересня 2010 р. до Списку щойновиявлених об'єктів археології Полтавської області.

Пам'ятка належить до числа поселень ворсклинської локальної групи землеробського населення Дніпровського Лівобережного Лісостепу скіфського часу доби раннього залізного віку.

Джерела та література: Гавриш П.А. Отчет Полтавского археологическо-

Наукове видання

Упорядник – **МОКЛЯК** Володимир Олександрович

**ЗВІД ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ:
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ**

Диканський район

Відповідальні за випуск: В.О. Мокляк, Т.Ю. Супрун, К.Б. Фесик,
Комп'ютерна верстка – В.В. Радченко
Англійський текст – М.Г. Кондратенко

Підписано до друку 15.11.2011 р.
Формат паперу 70×100/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 29,3. Тираж 400 пр. Зам. № 4266.

Видавець і виготовлювач ТОВ «АСМІ».
36011, м. Полтава, вул. В. Міщенко, 2.
Тел./факс: (0532) 56-55-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК №3357 від 25.12.2008 р.